

YAHYÂ EFENDİ, Minkârîzâde

(bk. MINKÂRİZÂDE YAHYÂ EFENDİ).

YAHYÂ EFENDİ, Zekeriyâyâde

(ö. 1053/1644)

Osmanlı şeyhülislâmı, şair.

Safer 969'da (Ekim 1561 [bir rivayete göre 960/1553'te]) İstanbul'da doğdu. Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriyâyâ Efendi'nin oğludur. Abdülcebbarzâde Derviş Mehmed Efendi'den ve diğer bazı âlimlerden ders okuyarak kendini yetiştirdi. Şeyhülislâm Mâlûlzâde Mehmed Efendi'den mülâzemet aldı ve 988'de (1580) Hoca Hayreddin Efendi Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 1587'de Atik Ali Paşa, 1590'da Haseki Sultan, ertesi yıl Sahn medreselerinden birinde, 1593'te Şehzade, 1594'te Üsküdar Atik Vâlide Sultan medreselerinde müderrislik yaptı. 1596'da Halep, 1597'de Şam kadılığına tayin edildi. Bu görevde iken Cigalazâde Sinan Paşa'nın takdirini kazanarak Mısır kadısı oldu. Kadılıktan azli kararlaştırıldıysa da Sinan Paşa'nın araya girmesiyle vazifesine devam etti. 1600'de mâzulen İstanbul'a döndü. Bursa ve Edirne'de kısa süreli kadılıklarda bulundu. 20 Zilhicce 1012'de (20 Mayıs 1604) İstanbul kadılığına getirilirdiyse de yaklaşık dört ay sonra Hocazâde Abdülaziz Efendi'nin etkisiyle azledildi. 1013 yılı Şâban ortalarında (Ocak 1605) önce Anadolu, beş ay son-

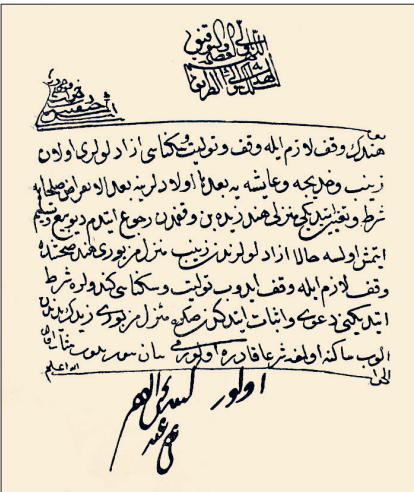
ra da Rumeli kazaskeri oldu. Ancak Derviş Paşa yüzünden 1606'da bu görevinden uzaklaştırıldı. 1609-1610'da ikinci defa Rumeli kazaskerliğine getirildi. Bir yıl süren bu görevinden sonra 1026'da (1617) üçüncü defa Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. İki yıl süren bu görevin ardından tekrar köşesine çekilen Yahyâ Efendi, 10 Receb 1031'de (21 Mayıs 1622) Hocazâde Mehmed Esad Efendi'nin yerine şeyhülislâm oldu. I. Mustafa'nın tahttan indirilip IV. Murad'ın tahta çıkarılmasıyla Yahyâ Efendi'nin nüfuzu arttı. Ancak Sadrazam Kemankeş Ali Paşa tarafından 9 Zilhicce 1032'de (4 Ekim 1623) azledildi. Şeyhülislâmlık makamına ikinci defa getirilmesi 14 Şâban 1034'te (22 Mayıs 1625) olup bu görevi 19 Receb 1041 (10 Şubat 1632) tarihine kadar sürdürdü. Şeyh Sinan köyündeki çiftliğinde geçirdiği inziva döneminin ardından 7 Receb 1043'te (7 Ocak 1634) üçüncü defa şeyhülislâmlıkla vazifelendirildi ve ölümüne kadar bu makamda kaldı. Şeyhülislâm iken IV. Murad'ın sevgi ve saygısını kazanan, onunla birlikte Revan ve Bağdat seferlerine katılan Yahyâ Efendi bu dönemde hayatının en rahat günlerini yaşadı. Sultan İbrâhim devrinde ise uğradığı iftira ve ithamlar yüzünden sağlığı bozuldu ve 18 Zilhicce 1053'te (27 Şubat 1644) vefat etti; babasının Fatih Çarşamba'da Sultan Selim Camii yakınında yaptırdığı medresenin haziresine defnedildi. Ölümüne "Kabr-i Yahyâ ola yâ rab pür-nûr" mısraından başka pek çok tarih düşürülmüştür. Şairliği kadar şeyhülislâm olarak da dikkat çeken Yahyâ Efendi kaynaklara göre gönül ehli, rindmeşrep, hoşsohbet, nüktedan, hak bildiği yoldan şaşmayan, bulunduğu makamın hakkını veren, siyaset bilen, çevresindekilerden daha saygı gören, cömert ve mütevazı bir kişidir.

Klasik Türk edebiyatının önde gelen gazel şairlerinden olan Yahyâ Efendi'nin genç yaşta şöhrete kavuştuğu, şuh, akıcı ve dokunaklı gazellerinin herkes tarafından beğenildiği tezkirelerde zikredilir. Nef'î, Nev'îzâde Atâî, Fehîm-i Kadîm, Nâilî-i Kadîm, Nergisî gibi çağdaş şairler yazdıkları kaside, müzeyyel gazel, kıta vb. manzumelerinde onu takdirle anmışlardır. Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi, Ganîzâde Nâdirî, Neşâtî, Nâbî, Şeyh Galib gibi ünlü şairler onun gazelleri için nazîre ve tahmisler tertip etmişlerdir. Nedîm gazel sahasında Yahyâ Efendi'nin adını Bâkî ile birlikte anarken (Nef'î vâdî-i kasâide sühânperdâzdir / Olamaz ammâ gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi) Ziyâ Paşa onun yeni bir tarz

meydana getirdiğini, Muallim Nâci de gazellerinin Nedîm'in gazellerinden üstün olduğunu söyler. Nükte ve hicivlerinde Nef'î'nin etkisinde kalan Yahyâ Efendi'nin bazı şiirlerinde Bâkî tesiri görülür. Kimi manzumelerindeki akıcılık ve şuh ifadelerle daha sonra Nedîm'de rastlanır. Nitekim Gibb onun Bâkî ile Nedîm arasında bir köprü konumunda bulunduğunu belirtir. Divanı büyük çoğunlukla gazellerden meydana gelen şair bent halindeki nazım şekillerine fazla itibar etmemiştir. Divanında kısa bir na't dışında dinî şiirlere yer vermemiştir; şairin tasavvufî içerikli sâkinâmesini yine bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte Yahyâ Efendi'nin şarap, meyhan ve içkiyle alâkalı serbest şiirler söylemesi (Mescidde ri'yâ-pîşeler etsin ko ri'yâyî / Meyhâneye gel kim ne ri'yâ var ne mürâyî) şeyhülislâmlığı sebebiyle dikkat çekmiş, gerek şairliğine gerekse şiirlerine ilişkin farklı algılama, târiz ve yorumlara kapı aralamış, hatta küfürle bile itham edilmiştir. Divanında mahallî unsurlara da yer veren şair dil ve ifade yönünden Necâtî, Zâtî ve Bâkî tarzını sürdürerek şehirli Türkçe'sini şiire hâkim kılmaya çalışmış, sanat uğruna dolaylı ve külfetli anlatımlardan kaçınarak sade ve samimi bir söyleyiş benimsemiştir. Ona göre Tanrı vergisi olan şiir taze, yakıcı ve etkileyici, açık, sade, akıcı ve tatlı olmalı, yeni anlamlar ve yeni mazmunlar içermelidir. Onun duygu ve hayal bakımından son derece zengin ve zarif şiirlerinden bazıları bestelenmiştir.

Eserleri. 1. Divan. Birçok nüshası bulunan divanın ilk neşri, İstanbul'da 1334'te (1916) İbnülemin Mahmud Kemal başkanlığındaki bir heyet tarafından gerçekleştirilmiş, baş tarafına İbnülemin şairin hayatına ait kapsamlı bir giriş yazmıştır. Divan üzerine yüksek lisans çalışmaları yapılmış (Melek Kahraman-Dikmen, *Klasik Türk Şiirinde Dinî-Tasavvufî ve Din Dışı Şiir Tasnifinin İncelenmesi ve Şeyhülislâm Yahyâ Örneği*, yüksek lisans tezi, 2004, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mustafa Levent Yener, *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı'nda Sözvarlığı*, yüksek lisans tezi, 2005, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Rekin Erttem transkripsiyonlu metnini neşretmiş (Ankara 1995), Lütfi Bayraktutan (1985, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Abdullah Eren (2004, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) di-
van üzerine doktora tezi hazırlamış, Hasan Kavruk divanın karşılaştırmalı metnini yayımlamıştır (Ankara 2001). Bu neşirde

Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 444)

YAHYÂ EFENDİ, Zekeriyâzâde

biri na't olmak üzere altı kaside, bir sâkî-nâme, bir tahmîs, 450 gazel, on altı tarih, on bir kita, dört rubâî, on altı nazm ve altmış dört beyit bulunmaktadır. **2. Ta'liku Şerhi Câmî'i'd-dürrer.** Muhsin-i Kayserî'nin Secâvendî'ye ait *el-Ferâ'izü's-sirâciyye*'yi manzum hale getirdiği *Câmî'u'd-dürrer* adlı eserine yine kendisinin yazdığı şerhe yapılan bir ta'liktir. Döneminde hayli rağbet gören eserin bir nüshası Giresun İli Halk Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 3595). **3. Tahmîsü Kaşidetü'l-bürde.** Bu meşhur kasideye yapılan tahmîslerin en bilinenleri arasında yer alır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5431; Nâfiz Paşa, nr. 952/3). **4. Nigârîstân Tercümesi.** Kemâlpaşazâde'nin İranlı şair Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülîstân*'ına nazîre olarak yazdığı Farsça *Nigârîstân*'ının çevirisi olup nazım-nesir karışıktır. Hammer tarafından Latince'ye çevrilen eser üzerine Çimen Özçam doktora çalışması yapmıştır (*Şeyhülislâm Yahyâ Efendi-Nigârîstân Tercümesi, Sentaks İncelemesi, Metin-Sözlük*, 1999, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). **5. Fetâvâ-yı Yahyâ Efendi.** Yahyâ Efendi'nin şeyhülislâm iken verdiği fetvaları, kendisinden mülâzemet alan ve bir ara fetva eminliği de yapan Şeyhülislâm Esîrî Mehmed Efendi bir araya getirmiştir. Vaktiyle çok okunan, Osmanlı hukuk tarihi bakımından önemli sayılan bu eserin kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 95; Nuruosmaniye, nr. 2056; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 2689, 2690, 9042; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 373, 26868). **6. Sâkinâme.** *Divân*'da da yer alan mesnevi tarzında yetmiş yedi beyitlik tasavvufî bir eserdir (TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 168). Toplam yirmi yıla yakın şeyhülislâmlık yapan Yahyâ Efendi'nin Arapça, Farsça bazı şiirleriyle dinî-ahlâkî konularda manzum, mensur Arapça risâle, hâşîye ve takrizleri de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divân-ı Yahyâ (haz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal), İstanbul 1334; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 1081-1082; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (*Edirneli*)'nin *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'i ve Târih-i Âli Osmânî*' (haz. Abdurrahman Sağır, doktora tezi, 2000), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, II. Kısım, s. 111-113; Riyâzî, *Riyâzü's-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 147^b; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 231-232; *Keşfü'z-zunûn*, I, 540; II, 1976; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-müsâmirin*, İÜ Ktp., TY, nr. 451, vr. 62^b; Rızâ, *Tezkire* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, s. 106-107; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, III, 110-113; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 46-48; Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri* (haz. Cemâl Kurnaz), İstanbul 1995, s. 53-63; Gibb, *HOP*, III, 277-284; *Sicill-i Osmânî*, IV, 636; *Osmanlı Müellifleri*, II, 498; *İlmîyye Salnâmesi*,

s. 441-445; Ahmed Refik [Altınay], *Osmanlı Âlimleri ve Sanatkârları* (İstanbul 1924) (s.nşr. Durusun Gürlek), İstanbul 1997, s. 127-142; Murat Uraz, *Şeyhülislâm Yahyâ: Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Parçalar*, İstanbul 1944; Danişmend, *Kronoloji*², V, 121-123; Lütfi Bayraktutan, *Şeyhülislâm Yahyâ: Hayatı, Edebî Kişiliği, Sanatı, Eserleri ve Divânından Seçmeler*, İstanbul 1990, s. 1-65; Metin Akkuş, *Nefî ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara 1998, s. 250; Ali Fuat Bilkan - Yusuf Çetindağ, *Şeyhülislâm Şairler*, Ankara 2006, s. 85-97; Yavuz Demir, "Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve Sâkinâmesi", *MK*, sy. 62 (1988), s. 34-38; Ölkü Özsoy, "Şeyhülislâm Zekeriyâ Efendi ve Yahyâ Efendi Vakfîleri Üzerine", *TUBA*, XXII (1998), s. 159-169; M. Asım Yediylidiz, "Bayramzâde Zekeriyâ Efendi'nin Vakfı", *ÜÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/1, Bursa 2003, s. 153-156; Kâzım Yoldaş, "Şeyhülislâm Yahyâ Divânı'nda Sosyal Hayatın Mekân Boyutu", *EKEV Akademi Dergisi*, VIII/20, Erzurum 2004, s. 329-344; Ali Yıldırım, "Taşlıcalı Yahyâ ile Şeyhülislâm Yahyâ Divânlarında Zühdi ve Harâbâtî Kelimelerinin Kullanımı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XVII/2, Elazığ 2007, s. 69-88; a.m.f., "Eski Türk Edebiyatı Kaynaklarında Görülen Yanlış ve Çelişkiler", *Turkish Studies*, II/4 (2007), s. 1048-1053; H. Dilek Batıslam, "Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 39, Erzurum 2009, s. 483-498; "Yahya Efendi (Şeyhülislâm)", *TDEA*, VIII, 544-546; N. Ünver, "Yahya", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 549-550.

BAYRAM ALİ KAYA

YAHYÂ EFENDİ KÜLLİYESİ

XVI. yüzyılda İstanbul'da Beşiktaş'ta
Şeyh Yahyâ Efendi
(ö. 978/1571)
tarafından kurulan külliye.

İstanbul Beşiktaş ilçesi Yıldız mahallesinde Çırağan caddesine bağlanan Yahyâ Efendi çıkmazında yer almaktadır; kuruluşu 945 (1538) yıllarına kadar götürülebilir. Şeyh Yahyâ Efendi'nin kendi imkânları ile satın aldığı geniş arazi daha sonra Yıldız ve Çırağan saraylarının arazilerine katılan geniş bir parçayı, ayrıca Yüksek Denizcilik Okulu'nun arsasını da içine almakta, Yıldız tepesinden Boğaziçi kıyısına kadar kesintisiz uzanmaktaydı. Yahyâ Efendi burada mescid-tevhidhâne, medrese, hamam, çeşme ve evlerden oluşan bir külliye niteliğindeki ilk tekkeyi tesis etmiş, çevresini bağlar ve çiçek bahçeleriyle donatmıştır. İlk tekkenin çekirdeğini Yahyâ Efendi'nin mescid-tevhidhâne olarak kullandığı evinin teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Daha sonra Velizâde Ahmed Efendi adında bir kişinin minber ilâvesiyle mekân cami-tevhidhâneye dönüşmüş, bu arada tekkenin bulunduğu yere kemerlerle su getirilmiştir.

II. Selim, Yahyâ Efendi'nin vefatından (978/1571) sonra kabri üzerine tasarımı Mimar Sinan'a ait kâgir, kubbeli bir türbe inşa ettirmiş, tekkeyi genişleterek yeneden yaptırmıştır. II. Osman dönemi vezîriâzamlarından Güzelce Ali Paşa 1030'da (1621) buraya defnedilmiş, onun kabri üzerine de kâgir, kubbeli bir türbe yapılmıştır. Kaptanıderyâ ve Sadrazam Cezayirli Gazi Hasan Paşa 1191'de (1777) tekkeye bir çeşme ilâve etmiştir. Yahyâ Efendi'nin vakfettiği zengin gayri menkuller zaman içinde mensupların ve muhiplerin katkılarıyla artmış, kuruluşunu izleyen 150 yıl zarfında tekkeye yeni binalar eklenmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında, bugünkü Yüksek Denizcilik Okulu ile eski Beşiktaş Stadi'nin (halen Çırağan Sarayı'nın bahçesinde inşa edilen otel) bulunduğu yerde Yahyâ Efendi vakfına ait yedi gözlü kayıkhane, bahçeler, havuz, bahçıvan odaları, ev, ekmeççi, karakol, ayazma ve çeşmenin var olduğu, ayrıca türbe civarında altmış, Beşiktaş ile Ortaköy'de on adet olmak üzere toplam yetmiş arsa ve evin yer aldığı tesbit edilmektedir. Bütün bu tesisleri barındıran arazinin bir kısmı Abdülmecid tarafından saltanatının son yıllarında, bir kısmı da 1873'te Abdülaziz tarafından Yıldız ve Çırağan saraylarının arazisine katılmıştır. Vakfedilen gayri menkullerden günümüze Yahyâ Efendi Türbesi'ne bitişik birkaç ahşap evden başka hiçbir şey intikal etmemiştir.

Yahyâ Efendi Türbesi 1812'de II. Mahmud tarafından tamir edilirken yeni deriş hücreleri eklenerek tekke büyütülmüş, bu sırada Yahyâ Efendi'nin evinden bozma ilk tekkenin yanında müstakil bir zâviye teşekkül etmiştir. Abdülmecid döneminde de tekkenin onarıldığı bilinmektedir.

Yahyâ Efendi Külliyesi'nin planı

